

ОЛЕНА КОВАЛЕНКО

ГЕНЕЗИС ПРОБЛЕМИ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено проблему наступності дошкільної і початкової освіти з огляду досліджень педагогів та психологів в історії і сьогоденні.

Ключові слова: наступність, дошкільна освіта, початкова освіта.

Реалізація завдань законодавства про дошкільну освіту як обов'язкову первинну складову частину системи безперервної освіти в Україні вимагають пошуку нових підходів до вирішення проблеми наступності між дошкільною і початковою ланками освіти.

Завданням нашого дослідження було опрацювання генезису (виникнення, походження, зародження) проблеми наступності дошкільної і початкової освіти, вивчення цього питання у законодавчих документах, опрацювання понятійно-категоріального апарату дослідження, а також пошук і вивчення досліджень філософів, педагогів, психологів з означеної проблеми.

Це питання відображене в ряді законодавчих документів, опрацьованих нами. Одним із найважливіших завдань, які визначає Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття), є забезпечення безперервності освіти, що відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні [1, с. 9]. Забезпечення безперервності педагогічного процесу стосується перш за все двох суміжних освітніх ланок: дошкільної та шкільної.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає її як відносно самостійну систему і необхідну складову більш широкої цілісності. Перехід дошкільної освіти від авторитарно-дисциплінарної до особистісно-орієнтованої моделі вимагає трансформації навчального змісту, методів та форм педагогічної діяльності [2, с. 2].

На проблемі наступності наголошується також у державному документі – Національній доктрині розвитку освіти, яка покликана визначити шляхи розвитку освіти в Україні на першу чверть ХХІ століття. Згідно з цим документом, держава повинна забезпечувати наступність і безперервність освіти. Для всіх громадян України незалежно від національності, статі, соціального походження та майнового стану, віросповідання, місця проживання та стану здоров'я забезпечується рівний доступ до якісної освіти. Реалізація зазначеного права передбачає прозорість, наступність системи освіти всіх рівнів, гнучке врахування демографічних, соціальних, економічних змін. Безперервність освіти реалізується шляхом забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних вікових ступенях [3, с. 6].

Важливі аспекти проблеми наступності відображені у дослідженнях Л.В. Артемової, А.М. Богущ, З.Н. Борисової, О.Л. Кононко, Н.В. Кудикіної, З.П. Плохій, О.В. Проскура, О.Я. Савченко та ін.

У ряді дисертаційних досліджень охарактеризовані різні аспекти проблеми наступності між дошкільною та шкільною освітою: формування елементарних математичних уявлень (І.А. Попова, О.В. Проскура), естетичне виховання (А.І. Ароніна), виховна робота (В.Я. Ликова), образотворча діяльність (Р.І. Афанасьєва, Я.Я. Чернецький), музичне виховання (С.А. Колесников), трудове виховання (Л.П. Дашківська, В.Ф. Колесникова, М.А. Машовець), ігрова діяльність (Н.В. Кудикіна), ознайомлення з природою (Т.О. Ковальчук, В.Д. Лисенко, Д.І. Струннікова), екологічне виховання (Л.В. Іщенко), наступність у навчанні (О.В. Кочерга, Г.І. Назаренко, О.В. Проскура, В.І. Прокопенко) та ін.

Розробкою теорії та практики гри як форми організації навчального процесу із старшими дошкільниками та першокласниками займалися Л.В. Артемова, Ф.Н. Блехер, О.С. Газман, В.Г. Захарченко, Н.В. Кудикіна Л.Л. Макарова, С.Ф. Русова та ін.

Реалізацію принципу наступності у навчально-виховних комплексах „Школа – дошкільний навчальний заклад”, проблеми функціонування таких закладів, а також особливості організації освітнього процесу в них досліджували А.М. Богущ, В.Г. Кузь, Н.М. Манжелій, І.П. Печенко, З.П. Плохій, О.Я. Савченко, Л.О. Федорович, О.В. Чепка та ін.

Поняття „наступність” використовується в різних науках, а саме: педагогіка, психологія, соціологія, філософія. З огляду на це, нами були опрацьовані тлумачні словники з цих наук, енциклопедії тощо.

Поняття „наступність” у філософському енциклопедичному словнику визначається як зв'язок між різними етапами чи ступенями розвитку, сутність якого полягає у збереженні тих чи інших елементів цілого чи окремих його характеристик при переході до нового стану [4, с. 527]. Проблема наступності своїм корінням сягає в діалектичний закон “заперечення”, який передбачає не тільки ліквідацію старого, але й збереження та подальший розвиток того прогресивного, раціонального, що було досягнуто на попередніх щаблях, без чого не можливий рух вперед ні у бутті, ні у пізнанні. Цей закон був сформульований ще на початку XVIII – у кінці XIX століть Г.В.Ф. Гегелем, який розвинув поняття наступності у філософії і вказував на те, що філософія природи вчить нас, як природа постійно змінює свою зовнішність [5, с. 69]. При цьому, наголошував він, виникає ряд відмінних один від одного станів, які індивідуум проходить один за одним, послідовність відмінностей, які не мають більше стійкості безпосередніх відмінностей всезагального природного духу, панівних у різноманітних людських расах і в душі різних націй, але проявляються в одному і тому ж індивідуумі як плинні, перехідні одна в одну форми [5, с. 87]. Г.В.Ф. Гегель вважав, що існує конкретний зв'язок, у якому кожна частина комплексу зв'язана з іншими його частинами [5, с. 98].

У педагогічному словнику поняття “наступність” розтлумачується так: “Наступність – зв'язок між етапами процесу розвитку в природі, суспільстві,

пізнанні, при якому на кожному наступному етапі зберігаються, відтворюються на новій основі елементи і характеристики попередніх етапів” [6, с. 229]. Наступність навчання тут розглядається як один із принципів дидактики, який вимагає формування знань, умінь і навичок у відповідному порядку, з тим, щоб кожний елемент навчального матеріалу логічно пов'язувався з іншими, а наступне опиралося на попереднє і готувало до засвоєння нового.

У педагогічній енциклопедії, зокрема, зазначено, що наступність у навчанні полягає у встановленні необхідного зв'язку і правильного співвідношення між частинами навчального предмета на різних ступенях його вивчення. Поняття наступності характеризує також вимоги, які пред'являються до знань і умінь учнів на кожному етапі навчання, форм, методів і прийомів. Пояснення нового навчального матеріалу і до всієї наступної роботи з його засвоєння [7, с. 485].

В українському педагогічному словнику С.У. Гончаренко визначає наступність у навчанні як послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу [8, с. 227].

Наступність як психологічну категорію розкрито у словнику-довіднику з психології наступності, де подано таке визначення: „Наступність, спадкоємність – зв'язок між різними станами або шаблями розвитку, сутність якого полягає у збереженні тих чи інших елементів цілого або окремих його сторін організації при переході одного етапу до іншого і взагалі при будь-яких інших якісних змінах. Наступність у навчанні — послідовність і системність у розташуванні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховної роботи... Характеризується усвідомленням пройденого на новому, більш високому рівні, підкресленням набутих знань новими, розкриттям нових зв'язків, завдячуючи чому якість знань, умінь і навичок підвищується” [9, с. 45].

Проблема наступності, схарактеризована в педагогічній психології, полягає в тому, що у змісті і формах навчально-виховної роботи дошкільного закладу передбачаються елементи змісту і форм роботи школи, а школа у свою чергу враховує особливості навчально-виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі, ступінь підготовки дітей до навчання у школі. Наступність – одна з основних умов системності навчання – одного з основних принципів дидактики, утворення динамічних стереотипів, що є психофізіологічною основою навчальних умінь і навичок [10, с. 158; 11, с. 12].

Отже, проблема наступності є предметом вивчення різних наук і в кожній галузі вона відрізняється своїм змістом і характером, проявляючись як принцип, категорія, явище, спосіб, правило, засіб, фактор, закон чи умова. У кожній сфері наступність має свої особливості й значення.

Проблема наступності бере свої витоки з далекого минулого. Я.А. Коменський та Й.-Г. Песталоцці надавали неабиякого значення проблемі наступності. У книзі “Велика дидактика” Я.А. Коменський звертав увагу на те, що з самого початку слід дати основи загальної освіти, тобто розподілити навчальний матеріал так, щоб наступні заняття не вносили нічого нового, а

являли собою лише деякий розвиток здобутих знань в їх подробицях. “...Коротко, як у природі все зчіплюється одне з одним, так і в навчанні треба зв'язувати все одне з одним саме так, а не інакше. І коли все це робиться закономірно, в порядку поступовості, то в справі будуть удачі і навряд чи може бути невдача. Вся сукупність навчальних занять повинна бути старанно поділена на класи так, щоб попереднє завжди відкривало дорогу наступному і освітлювало йому путь” [12, с. 120-121]. “...Усе наступне повинне спиратися на попереднє. Все, що зв'язане між собою, повинне бути зв'язане постійно... Природа безупинно йде вперед, ніколи не спиняється, ніколи не береться за нове, кидаючи почате, але продовжує почате раніше, розширяє його й доводить до кінця. Всі заняття повинні організовуватися так, щоб наступне завжди ґрунтувалося на попередньому, а попереднє зміцнювалося наступним... Усе повинне вестися у нерозривній послідовності так, щоб усе сьогоденнє закріплювало вчорашнє і прокладало шлях завтрашньому...” [12, с. 133-146].

Крім того, Я.А. Коменський визначив і показники, за якими можна зробити висновок про здатність дітей відвідувати школу або, як тепер кажуть, про готовність до шкільного навчання: 1) якщо дитина знає те, що їй слід знати у материнській школі; 2) якщо можна спостерігати увагу і роздуми дитини з приводу тих запитань, які їй пропонуються, а також певна здатність міркувати; 3) якщо у неї виявляється, крім названого, прагнення до більш високої освіти.

Вже у цій роботі піднято питання про індивідуальні відмінності дітей у підготовці до школи, які й мають визначити доцільний вік початку навчання: “Відповідно до здібностей дитини цей термін можна або продовжувати, або скоротити на півроку чи навіть на цілий рік. Адже деякі дерева приносять плоди весною, другі – влітку, інші – восени”.

Тривалість початкової школи, яку Я.А. Коменський називав “школою рідної мови”, на його думку, обмежується періодом від 6 до 12 років [12, с. 238].

И.-Г. Песталоцці вбачав наступність у розвитку природи: “Приведи у своїй свідомості всі по суті взаємопов'язані між собою предмети саме в той зв'язок, у якому вони дійсно знаходяться в природі. У кожній галузі розмістити знання у такий послідовний ряд, щоб кожне наступне поняття включало в себе маленьке майже непомітне доповнення, яке стало незабутнім, глибоко вкоріненні попереднім знанням” [13, с. 325].

К.Д. Ушинський, С.Ф. Русова, Є.І. Тихєєва, В.О. Сухомлинський, О.М. Водовозова, А.С. Симонович та ін. доводили, що принцип наступності повинен охоплювати усі сфери навчання і виховання дітей, реалізуючись через відповідні умови [14; 15; 16; 17; 18]. Значення наступності у навчанні і вихованні дітей визначав К.Д. Ушинський. Необхідні умови організації навчання дітей К.Д. Ушинський визначав як встановлення зв'язку між методами та змістом навчання в дошкільній та шкільній ланках освіти, новими раніше здобутими знаннями. Суть сказаного можна простежити на приклад навчання дітей початковій лічбі, запропонованого К.Д. Ушинським. За ним, при навчанні не слід поспішати, а йти далі не інакше, як цілком опанувавши

попереднє; опанувавши що-небудь, ніколи не залишати його без постійного застосування на практиці [14, с. 291].

Важливе значення для досліджуваної нами проблеми має визначене С.Ф. Русовою перше педагогічне дидактичне правило, яке розкриває один із шляхів реалізації наступності: “Завше нове давати у зв'язку зі старим, але треба бути обережним, бо є ризик, що старе – погано усвідомлене; щоб не доводилося ґрунтувати шкільне навчання на занадто вбогому фундаменті неясних думок” [15, с. 193]. Послідовниця К.Д. Ушинського Є.І. Тихеева вирішувала проблему наступності через встановлення зв'язків між методами та прийомами навчання у дошкільному закладі та школі, а також тими знаннями, якими діти опановують у цих суміжних ланках освіти. Між дошкільним закладом та школою, наголошувала вона, повинен існувати міцний внутрішній та зовнішній зв'язок [16, с. 3-10].

А.С. Симонович наголошувала на необхідності встановлення зв'язку між дошкільним закладом, школою та сім'єю. А.С. Симонович підкреслювала, що дошкільний заклад здійснює загальний розвиток дітей, а школа, ґрунтуючись на ньому, його продовжує [18, с. 389-398]. Не допускала ігнорування підготовчим навчанням і вихованням і Є.Н. Водовозова, наголошуючи на необхідності розпочинати їх ще з раннього дитинства [17].

Для вирішення проблеми наступності важливими є дослідження вітчизняних педагогів і психологів: Б.Г. Ананьєва, Ю.К. Бабанського, Л.А. Венгера, О.В. Запорожця, Г.С. Костюка, Г.О. Люблінської, М.М. Поддьякова, В.О. Сухомлинського та ін.

Наступність як засіб розв'язання багатьох навчально-виховних проблем розглядав В.О. Сухомлинський. Одну з умов вирішення проблеми наступності він вбачав у організації відповідної роботи педагогів дошкільного закладу і школи, вказуючи: “За рік, який передуює навчання у школі, необхідно педагогу пізнати кожну дитину, вивчити індивідуальні особливості її сприймання, мислення і розумової праці”. “При цьому, – стверджував В.О. Сухомлинський, – залишається невирішеним питання: коли найбільш доцільно починати навчання грамоті – тоді, коли дитина сіла за парту і стала учнем першого класу чи, може бути, трохи раніше, в дошкільні роки”. Щодо змісту наступності він дотримувався такої думки: “...Школа не повинна вносити різкого перелому у життя дітей. Нехай, ставши учнем, дитина продовжує сьогодні робити те, що робила вчора. Нехай нове з'являється в її житті поступово і не приголомшує нових вражень” [19, с. 92-93].

Наступність, як факт, визначав Л.А. Венгер. На основі результатів свого дослідження, він виділив два напрями, в яких розкривається значення наступності:

- по-перше, в тому, що досягнення попереднього етапу необхідне для початкового формування нових видів практичної і пізнавальної діяльності, у контексті яких тільки і може сформуватися наступний ступінь;
- по-друге, в тому, що оволодіння кожним новим типом засобів здійснення перцептивних дій не може бути здійснене без використання засобів, якими дитина оволоділа з попереднього ступеня [20, с. 184-185].

Характер наступності в індивідуальній історії розумового розвитку дитини досліджував Г.С. Костюк, який довів, що у цій сфері, як і у всякій історії попередні її ступені внутрішньо пов'язані з наступними, їх зміна носить характер наступності і незворотності [21, с. 5]. На необхідності наступності у навчанні зауважував Ю.К. Бабанський, висловлюючись стосовно принцип систематичності і послідовності, який вимагає, щоб знання, уміння і навички формувалися в системі, у відповідному порядку, коли кожен елемент навчального матеріалу логічно пов'язується з іншими, наступне опирається на попереднє, готує до засвоєння нового [22, с. 168].

Проблему наступності досліджувала Г.О. Люблінська. Цю категорію вона визначала як певний тип зв'язків, які існують між тими завданнями, змістом методами, над якими працюють педагоги на суміжних етапах (сходинках) єдиного процесу виховання дітей. Г.О. Люблінська виділила ряд умов, за яких може бути реалізована наступність у роботі педагогів дошкільного закладу школи: “Тільки тоді, коли робота на нижній сходинці (наприклад, дошкільному закладі) буде спрямована на такий розвиток, який би відповідав тим вимогам, які будуть пред'явлені до цих же дітей на наступних сходинках навчання (у I – II класах школи), а вчителі цієї вищої ланки (вчителі молодших класів) будуть опиратися й орієнтуватися на той матеріал, який дітьми засвоєний, і той досвід, який ними набутий на попередній сходинці їхнього життя та на досягнутий ними (в дошкільному закладі) рівень розвитку, – тільки за таких умов буде досягнута наступність у роботі педагогів дошкільного закладу і школи”. Виконання цих вимог, на думку Г.О. Люблінської, необхідне для забезпечення того „без кризового” процесу розвитку дитини, який виключає тяжку для дитини ломку їх уявлень, понять і навичок, при переході як із дошкільного закладу в школу, так і з початкової школи в середні класи, як із ясел в дошкільний заклад, так і з школи в технікуми чи вищий навчальний заклад [23, с. 75-76].

Реформа кінця 60-х – початку 70-х років, – зазначає О.В. Проскура, – радикально змінила початкову школу: замість чотирирічної вона стала трирічною (7-10 років) із суттєвим ускладненням програм усіх учбових дисциплін. Це викликало й перебудову дошкільного виховання, зокрема для старших дошкільників було збільшено кількість і тривалість щоденних занять, оскільки завдання підготовки до школи набули особливого значення. В окремих дослідженнях з'ясовувались структура і зміст психологічної готовності дитини до школи, умови і способи її формування, а також виявлення діагностики її рівня у семирічних дітей, які вступають до школи. Саме формування психологічної готовності до систематичного навчання слід розглядати як той місток, що поєднує дошкільне виховання і початкову школу і є основним змістом наступності їхньої роботи [11, с. 22].

Проблему наступності з двох позицій розглядав О.В. Запорожець: перша – вдосконалення дошкільного виховання і спрямованість на вимоги й перспективність школи; друга – продовження виховної роботи. Він вирішення проблеми наступності вбачав у спільній роботі педагогів дошкільної та шкільної ланок освіти [24, с. 37-47].

Наприкінці 80-х років знову постало питання про нову перебудову початкової школи. В зв'язку з реформою освіти в структурі школи відбулись істотні зміни: 1) до першого класу почали приймати дітей з 6 років; 2) тривалість навчання у початковій школі збільшувалась на 1 рік, вона стала чотирирічною.

Аналіз надзвичайно яскравого, змістовного експериментального і практичного досвіду роботи з шестирічками Ш.О. Амонашвілі дав змогу зробити висновок про те, що навчання має приносити дитині таку саму радість, яку їй приносить гра. “Нехай не введе нас в оману мала різниця у віці – всього один рік, а може бути й менше, – між “нульовиком” і першокласником. Якщо не приділяти цим відмінностям особливої уваги, то може статись, що у підготовчий клас буде механічно переноситись досвід роботи з першокласниками” [11, с. 22-23].

Проблему наступності намагаються практично вирішити в сучасних реаліях, про що свідчать новітні публікації і дослідження, спрямовані на практичне впровадження в дію розробок, присвячених принципу наступності [25; 26; 27; 28; 29; 30].

Таким чином, досліджуючи проблему наступності як педагогічної категорії, можемо з упевненістю стверджувати, що єдиного погляду на її розв'язання немає. Сутність та значення наступності визначено з кількох позицій, які доповнюють одна одну і характеризують ряд умов забезпечення категорії [11; 20; 21; 24; 26; 27; 29]. Ці позиції можна виділити у два напрямки, згідно з якими досліджувана проблема має зовнішню і внутрішню сторони. Зовнішня сторона характеризується організацією роботи, а внутрішня – її змістом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта»: Україна XXI століття. – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 1999. – 61 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти // Дошкільне виховання. – 2002. – № 7. – С. 4-9.
4. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф.Ильичёв, П.Н.Федосеев, С.М.Ковалёв, В.Г.Панов – М.: Сов.энциклопедия, 1983. – 840 с.
5. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук: В 3 т. / Академия наук СССР. Институт философии. – М., 1956. – Т.3: Философия духа. – 372 с.
6. Краткий педагогический словарь пропагандиста / Под общ. ред. М.И.Кондакова, А.С.Вишнякова; Сост.: М.Н.Колмакова, В.С.Суров. – 2-е изд., доп. и доработ. – М.: Политиздат, 1988. – 367 с.
7. Педагогическая энциклопедия / Гл. ред.: Каиров И.А., Петров Ф.Н. и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1964. – Т.3: Н-См. – 1966. – 880 с.
8. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
9. Колесникова В.Ф. Психологія наступності: словник – довідник. – К.: Наук. світ, 2000. – 82 с.
10. Дошкільна педагогічна психологія: Навчальний посібник для студентів пед. інститутів спец. № 2110 «Педагогіка і психологія (дошк)» / За ред. Д.Ф.Ніколенка. – К.: Вища школа, 1987. – 184 с.

11. Проскура О.В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками: Навч. посібник. – К., 1998. – 199 с.
12. Коменський Я.А. Вибрані педагогічні твори в II томах. Том I. Велика дидактика. / Під ред. проф. Красновського А.А. – К.: Радянська школа, 1940.
13. Песталоцци Й.-Г. Метод // Педагогическое наследие / Сост. Кларин В.М., Джурицкий А.Н. – М.: Педагогика, 1988. – С. 322-331.
14. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. В 2-х т. / Редкол. Столетов В.М. (голова) та ін. – К.: Рад. Школа, 1983. – (Пед. б-ка). Т.2. Проблеми російської школи / під ред. Пискунова О.І. (відпов. ред.) та інші. – 360 с.
15. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. У 2 кн. Кн. 2 / За ред. Є.І.Коваленко; Упоряд., передм., прим. Є.І.Коваленко, І.М.Пінчук. – К.: Либідь, 1997. – 320 с.
16. Тихеева Е.И. Дошкольное воспитание и детские сады // Современный детский сад, его значение и оборудование. – СПб., 1914. – С. 3-10.
17. Водовозова Е.Н. Умственное и нравственное воспитание детей от первого проявления сознания до школьного возраста. – СПб., 1913. – 365 с.
18. Симонович А.С. Связь детского сада со школой // Детский сад. – 1867. – № 11-12. – С. 389-398.
19. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – К.: Рад. школа. – 1969. – 247 с.
20. Венгер Л.А. Формирование психических действий и умственное развитие ребёнка // Обучение и развитие младших школьников. Материалы межреспубликанского симпозиума; Под. ред. Г.С.Костюка. – Киев: Типолитография КВИРТУ, 1970. – С. 182-186.
21. Костюк Г.С. Актуальные вопросы обучения и развития младшего школьника // Обучение и развитие младших школьников. Материалы межреспубликанского симпозиума; Под. ред. Г.С.Костюка. – Киев: Типолитография КВИРТУ, 1970. – С. 3-8.
22. Педагогика: Учебное пособие для студентов / Под ред. Ю.К. Бабанского. – М.: Просвещение, 1983. – 608 с.
23. Люблинская А.А. Учителю о психологии младшего школьника. Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1977. – 224 с.
24. Запорожец А.В. Педагогические и психологические проблемы всестороннего развития и подготовки к школе старших дошкольников // Дошкольное воспитание. – 1972. – № 4. – С. 37-47.
25. Богуш А., Кичук Н., Дудко Л. Вчитися – хотіти і вміти // Дошкільне виховання. – 2000. – № 6. – С. 4.
26. Богуш А.М. Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервної освіти // Дошкільне виховання. – 2001. – № 11. – С. 11.
27. Наступність у навчально-виховній роботі дитячого садка і школи / За ред. З.Н.Борисової. – К.: Рад. школа, 1985. – 143 с.
28. Савченко О.Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти // Дошкільне виховання. – 2000. – № 11. – С. 4-5.
29. Савченко О.Я. Початкова освіта має стати якісно новою // Дошкільне виховання. – 2001. – № 1. – С. 4-6.
30. Фадєєва Т.О. Наступність між дошкільним та початковим навчанням. – Кіровоград: РВЦ, Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В.Винниченка, 2002. – 226 с.
31. Чепка О.В. Наступність ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу «школа – дошкільний заклад»: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08/Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2005. – 18с.

SUMMARY

The article highlights the problem of continuity of preschool and elementary education from the standpoint of studies teachers and psychologists in the past and present.

Key words: *continuity, early childhood education, elementary education.*